

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

UNIVERSITY OF ATHENS
SCHOOL OF ECONOMICS AND
POLITICAL SCIENCE
DEPARTMENT OF POLITICAL
SCIENCE AND PUBLIC
ADMINISTRATION

Πτυχιακή εργασία

Ο ΚΥΝΙΣΜΟΣ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

Αλέξανδρος Κολυβάς

Επιβλέπων καθηγητής: Χαρίλαος Πλατανάκης

Αθήνα 2020

Περίληψη

Παρουσιάζεται μία συγκριτική αξιολόγηση του Κυνισμού με τον αναρχισμό του Godwin. Η βάση της σύγκρισης είναι ο ατομικισμός των δύο θεωριών. Το βασικό ερώτημα που απαντάται είναι αν η ανθρωπολογία του Κυνισμού θα μπορούσε να οικοδομήσει και να εκπληρώσει τους στόχους της αναρχικής κοινωνίας του Godwin. Η απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα είναι θετική, διότι οι θεσμοί και οι πρακτικές στους οποίους ασκεί κριτική ο Godwin (κυβέρνηση, νόμοι, επανάσταση) δεν θα προέκυπταν σε μία κοινωνία Κυνικών, ενώ οι στόχοι των χαρακτηριστικών της αναρχικής κοινωνίας που οραματιζόταν ο Godwin (πολιτική και οικονομική απλοποίηση, αγαθοσύνη στις ανθρώπινες σχέσεις, παρουσία καθηκόντων και δικαιωμάτων, ιδιοκτησία και δικαιοσύνη μέσω του κοινωνικού ελέγχου) θα εκπληρώνονταν, χωρίς τα χαρακτηριστικά να απαντώνται στην ακριβή μορφή τους. Εξετάζοντας αυτό το ερώτημα παρουσιάζονται τα δύο αυτά φιλοσοφικά ρεύματα με έμφαση στην πολιτική και κοινωνική τους έκφραση και ανακύπτει η διάσταση ανάμεσα στην αρχαία και τη νεότερη πολιτική σκέψη στο ζήτημα των θεσμών.

Λέξεις-κλειδιά: Κυνισμός-Αναρχισμός-ατομικισμός-Αντισθένης-Διογένης-Κράτης-Godwin

Abstract

On this essay Cynicism and the individualistic anarchism of William Godwin are compared on the basis of their corresponding individualism. The main research question raised is whether the philosophical anthropology of Cynicism could reach the standards of Godwin's anarchist society and achieve its goals. The answer given is positive because the institutions (government, laws, revolution) which Godwin criticizes would not appear in a Cynic society. Moreover the features of the ideal anarchist society (political and economical simplicity, benevolent human relations, the presence of duties and rights, property, punishment via public control) even though they would not be appeared in the exact way expressed by Godwin, their essence would be developed and in some cases even improved. Through this analysis the two different philosophical theories are presented and analyzed with the emphasis being given on their political and social aspects and also the difference between the ancient and the modernist political thought in respect to institution arises.

Keywords: Cynicism- Anarchism-individualism- Antisthenes- Diogenes- Crates- Godwin

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	ii
Abstract.....	ii
Πίνακας Περιεχομένων	iii
Εισαγωγή	1
Ο ατομικισμός ως κοινή βάση.....	3
Κριτική στους θεσμούς.....	5
Θετική πρόταση.....	10
Συμπεράσματα.....	22
Βιβλιογραφία	23

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία γίνεται μία παρουσίαση και σύγκριση της πολιτικής και κοινωνικής πλευράς των θεωριών του αρχαίου φιλοσοφικού ρεύματος του Κυνισμού και του ατομικιστικού αναρχισμού του William Godwin. Στην περίπτωση των Κυνικών η θεωρία που παρουσιάζεται βασίζεται στους αρχαίους Κυνικούς και συγκεκριμένα στους Αντισθένη, Διογένη, Κράτη και Ιππαρχία. Διακρίνεται ότι υπάρχει μία κοινή συνισταμένη μεταξύ των τεσσάρων και ο Κυνισμός αντιμετωπίζεται ως ενιαία θεωρία με κάποιες διαφορετικές διακυμάνσεις ανάμεσα στους φιλοσόφους. Αυτό που παρουσιάζεται είναι μία σύνδεση της κυνικής φιλοσοφίας με το ρεύμα του αναρχισμού. Υπάρχει αναφορά σε αυτή τη διασύνδεση στη βιβλιογραφία, αλλά στη συγκεκριμένη εργασία γίνεται μια στοχευμένη και επισταμένη προσέγγιση διασύνδεσης αυτών των δύο θεωριών και αυτό ακριβώς είναι το στοιχείο πρωτότυπης συμβολής αυτής της εργασίας. Από την πλευρά του Godwin τα στοιχεία για την αναρχική του θεωρία αντλούνται από το έργο του *Political Justice*. Υιοθετείται η άποψη ότι ο Godwin είναι αναρχικός πρωτίστως με έντονα στοιχεία ωφελιμισμού και παρατίθεται η πολιτική και κοινωνική του θεωρία, με σκοπό να σκιαγραφηθεί η ιδεατή του κοινωνία. Η βιβλιογραφία γύρω από το Godwin καλύπτει μεταξύ άλλων αυτές τις πτυχές της θεωρίας του. Παρόλο που επισημαίνονται οι συσχετίσεις του με άλλους φιλοσόφους, δεν υπάρχει στην βιβλιογραφία καμία προσπάθεια διασύνδεσής του με το ρεύμα των Κυνικών.

Ο Κυνισμός με τον αναρχισμό του Godwin έχουν ως βασικό κοινό σημείο τον ακραίο ατομικισμό. Η αφετηρία και η τεκμηρίωση σε κάθε περίπτωση διαφέρει, ωστόσο και οι δύο φιλοσοφικές θεωρίες προκρίνουν την ανεξαρτησία του ατόμου από θεσμούς και περιττές επιθυμίες. Η ατομική ανεξαρτησία είναι ο βασικός στόχος και στις δύο περιπτώσεις γιατί θεωρείται ότι οδηγεί στην εκάστοτε ιδεατή κατάσταση. Η ανεξαρτησία του ατόμου για τους Κυνικούς έχει αυταξία, διότι ισούται με την πραγματική ελευθερία και κατ' επέκταση με την ευτυχία του ατόμου. Από την άλλη για τον Godwin λειτουργεί εργαλειακά, καθώς αποτελεί στόχο, αφού εξασφαλίζει τη δυνατότητα του ανθρώπου για άσκηση της ατομικής κρίσης. Η βασική θέση που κατέχει ο ατομικισμός και στις δύο θεωρίες έχει προεκτάσεις και στις πεποιθήσεις των φιλοσόφων στο πολιτικό και στο κοινωνικό επίπεδο. Αυτό που γίνεται προσπάθεια να αποδειχθεί σε αυτή την εργασία είναι ότι ο ατομικισμός των Κυνικών, η συνολική τους στάση απέναντι στην κοινωνία και γενικότερα ο τρόπος ζωής τους θα μπορούσαν να επιτύχουν τον στόχο του ατομικισμού του Godwin, δηλαδή την επιθυμία του ατόμου να είναι ανεξάρτητο από θεσμούς και να μπορεί να ασκήσει την ιδιωτική του κρίση. Ταυτόχρονα θα εκπληρώνονταν τα πολιτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της αναρχικής του κοινωνίας, τα στοιχεία δηλαδή που θα πλαισίωναν τον βασικό στόχο της ατομικότητας.

Ο Godwin στο έργο του *Political Justice* μεταξύ άλλων περιγράφει τα χαρακτηριστικά που θα είχε η ιδεατή αναρχική κοινωνία. Κεντρικό ρόλο στην κοινωνία αυτή κατέχει ο ατομικισμός, λόγω της ανεξαρτησίας που χρειάζεται το άτομο. Η ατομικότητα, ως αποτέλεσμα της ανεξαρτησίας, αποτελεί βασικό στόχο της ιδεατής κοινωνίας, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως βάση για την κριτική που ασκεί στην κυβέρνηση, την αυθεντία, τους νόμους και την τιμωρία. Όλα τα παραπάνω θεωρούνται καταπιεστικοί μηχανισμοί, που παράγουν αρνητικά αποτελέσματα και περιορίζουν τη δυνατότητα του ατόμου να ασκεί την ιδιωτική κρίση. Κατ' επέκταση απουσιάζουν από την αναρχική κοινωνία που περιγράφει.

Αυτό που δείχνει η επιχειρηματολογία της εργασίας είναι ότι η κυνική ανθρωπολογία θα εξασφάλιζε την απουσία αυτών των στοιχείων από την κοινωνία.

Ο Godwin εκτός από κριτική παρουσιάζει μία θετική πρόταση για την αναρχική κοινωνία. Προκύπτει ότι θα υπήρχε μία συνέλευση όλων των επαρχιών, ενώ στο εσωτερικό της κοινωνίας δεν θα υπήρχαν πολιτικοί θεσμοί, παρά μόνον ένα σώμα ενόρκων. Θα υπήρχε ένας έντονος κοινωνικός έλεγχος, που θα χαρακτηριζόταν από την ειλικρίνεια των ανθρώπων, δικαιώματα και υποχρεώσεις. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας θα ήταν η αγαθοσύνη, η δικαιοσύνη και η ωφέλεια όπως τα αντιλαμβάνονταν ο Godwin. Τα άτομα, έχοντας μειωμένες ανάγκες και λιγότερη εργασία, θα καταπιάνονταν με τη φιλανθρωπία και πνευματικές ενασχολήσεις, ενώ σημαντικό ρόλο έχει η παρουσία ιδιοκτησίας. Στην εργασία γίνεται η προσπάθεια να αποδειχθεί ότι ο Κυνισμός, ως τρόπος ζωής, μέσω της κοινωνίας που θα οικοδομούσε θα εξασφάλιζε στο κοινωνικό σύνολο τις βασικές αυτές αρχές που προτάσσει ο Godwin, χωρίς αναγκαστικά να λάμβαναν την ακριβή μορφή που οραματιζόταν, διατηρώντας όμως την ουσία τους και εξασφαλίζοντας το ίδιο αποτέλεσμα ή βελτιώνοντάς το.

Ο ατομικισμός ως κοινή βάση

Βασικό κοινό χαρακτηριστικό είναι ο ατομικισμός που καταλαμβάνει κεντρική θέση και στα δύο φιλοσοφικά ρεύματα. Ο Godwin δίδει απόλυτη προτεραιότητα στον ατομικότητα με σκοπό να μπορεί να ασκείται απρόσκοπτα η ιδιωτική κρίση, ενώ οι Κυνικοί θεωρούσαν πως μόνο μέσω της ατομικής ανεξαρτησίας μπορεί το άτομο να είναι πραγματικά ελεύθερο. Η κυνική ανεξαρτησία μπορεί να εξασφαλίσει την ατομικότητα που θέτει ως κεντρικό στόχο ο Godwin.

Ο Godwin επισημαίνει πως το άτομο *«πρέπει να συμβουλευέται την λογική του, να οδηγείται στα δικά του συμπεράσματα και προσεκτικά να συμμορφώνει τον εαυτό του στις ιδέες της ορθότητάς του (he must consult his own reason, draw his own conclusions and conscientiously conform himself to his ideas of propriety)»* (Godwin, 2015, σελ.132). Έτσι κάθε άτομο πρέπει να έχει μία σφαίρα, όπου μπορεί να είναι αυτόνομο, χωρίς να παρεμβαίνει κανείς. Ο άνθρωπος είναι ένα είδος το οποίο για να εκφράσει την τελειότητά του πρέπει να είναι αυτόνομο. Σε αυτό το σκεπτικό εδράζεται εν μέρει η κριτική που ασκεί στην κυβέρνηση και στους πολιτικούς θεσμούς ο φιλόσοφος, διότι λειτουργούν περιοριστικά για το άτομο και την κρίση του (Godwin, 2015, σελ.480). Ο μόνος παράγοντας που μπορεί να επιβάλλει στο άτομο κατευθύνσεις για την συμπεριφορά του είναι η ατομική του κατανόηση. Για το λόγο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό το άτομο να μπορεί να ασκήσει την ιδιωτική του κρίση (Godwin, 2015, σελ.141).¹

Η θεωρία των Κυνικών για την ατομική ανεξαρτησία έχει στον πυρήνα της την έννοια της φύσης. Ο Διογένης ισχυριζόταν ότι η φύση είχε δημιουργήσει το σώμα ούτως ώστε να είναι επαρκές να εξυπηρετεί τις ανάγκες του ατόμου (Δίων Χρυσόστομος *Λόγοι* III 4 10, στο Τσίπρας, 2018, σελ.214).² Οι Κυνικοί, παρ' όλο που η έννοια αυτή είχε κεντρικό ρόλο στη φιλοσοφία τους δεν την μελέτησαν ποτέ συστηματικά. Η φύση θεωρούνταν από αυτούς ως η πηγή όλων των θετικών αξιών σε ηθικό επίπεδο, αλλά και των απαραίτητων για την επιβίωση υλικών αγαθών. Η έννοια που λάμβανε για τους Κυνικούς ήταν ότι η μοναδική φύση που μπορεί να γίνει αντιληπτή είναι το παροντικό βίωμα λαμβάνοντας τη διάσταση μιας πηγής πνευματικού πλούτου και ευχαρίστησης. Οι σοφιστές εισήγαγαν μια βασική διχοτόμηση μεταξύ φύσης και νόμου, δηλαδή μεταξύ κάτι που είναι φυσικό και κάτι που αποτελεί ανθρώπινο κατασκεύασμα. Προεκτείνοντάς την σε μια κυνική ερμηνεία η διάκριση αφορά το φυσικό και το έθιμο (Desmond, 2008, σελ. 138).³

Στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας σημαντικό ρόλο έχει η έννοια της *εὐτέλειας*. Ο Αντισθένης ανάγει σε αρετή την αδιαφορία για τον πλούτο, ενώ ο Διογένης με την προβολή της φτώχειας

---

¹ Σύμφωνα η γνώμη του Kramnick (1972, σελ.116) για την κεντρική θέση της ατομικότητας στην κριτική που ασκεί ο Godwin στους θεσμούς.

² Ο Rich (1956, σελ.24) εντοπίζει ένα παράδοξο στην κυνική αυτάρκεια, καθώς υπάρχει ταύτιση τόσο με τους θεούς όσο και με τα ζώα.

³ Ο Schutijser (2017, σελ.43-44) αναγνωρίζει στη φυσική ζωή μία θετική πρόταση κοσμοπολιτισμού. Επίσης τη συνδέει με τις ατομικές φυσικές ανάγκες, προέκταση των οποίων είναι η ελεύθερη ικανοποίησή τους και η ατομικιστική ζωή.

οδηγεί τη θεωρία στα άκρα (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.86). Στην *Παλατινή Ανθολογία* (X 104, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.548) παρατίθεται ένας ύμνος του Κράτη στην *εὐτέλεια* όπου παρουσιάζεται ως θεά. Η απλή ζωή είναι προϋπόθεση της αυτάρκειας και της ανεξαρτησίας και αποτελούσε καταφύγιο για τις ανατροπές της τύχης (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.548). Η ερμηνεία της φύσης από τους Κυνικούς συνδέεται με τη μείωση των αναγκών του ατόμου στα απολύτως απαραίτητα. Με βάση το κριτήριο της ζωής σύμφωνα με τη φύση η κριτική που ασκούσαν αφορούσε τις ηθικές αρχές που θεωρούνταν ότι περιόριζαν την απόλαυση των φυσικών αναγκών (Long, 1996, σελ.34-35).⁴

Η ζωή σύμφωνα με τη φύση σχετίζεται και με την αντίληψη των Κυνικών για την τύχη. «*Και εἰ μηδὲν ἄλλο, τὸ γοῦν πρὸς πᾶσαν τύχην παρεσκευάσθαι. (Ὅχι τίποτε ἄλλο, τὸ ὅτι εἶμαι προετοιμασμένος για οτιδήποτε φέρει ἡ τύχη)*» ήταν η απάντηση του Διογένη στην ερώτηση ποιο είναι το κέρδος του από τη φιλοσοφία (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 63, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.421-422). Οι Κυνικοί υιοθετούν μία βασική διάκριση μεταξύ του εαυτού και των εξωτερικών γεγονότων, που κυριαρχούνται από την τύχη. Θεωρείται ότι ο εσωτερικός εαυτός είναι ένα σύνολο που έχει τη δική του ουσία, η οποία δεν καθορίζεται ή επηρεάζεται από το εξωτερικό περιβάλλον. Η τύχη είναι ένα σύνολο γεγονότων το οποίο δεν μπορεί να προβλεφθεί και να ελεγχθεί. Στόχος για τον Κυνικό είναι να επηρεάζεται όσο το δυνατόν λιγότερο ή καθόλου από τα εξωτερικά γεγονότα και αυτό επιτυγχάνεται με την ισχυροποίηση του εσωτερικού εαυτού καθιστώντας τον απόλυτα αυτάρκη (Desmond, 2008, σελ.172, 179-80). Η αυτάρκεια σχετίζεται επίσης με την απελευθέρωση από τους ανθρώπους, το άτομο δεν πρέπει να εξαρτάται ούτε από υλικά ούτε από άτομα, για αυτό ο Διογένης έλεγε ότι πιο πλούσιος άνθρωπος είναι αυτός που δεν έχει ανάγκη κανέναν (*Gnomologium Vaticanum* 743 n.180, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.349). Επιδίωξη, λοιπόν, των Κυνικών είναι να μειώσουν τις ανάγκες τους στο επίπεδο της φύσης, διότι η φύση είναι ικανή να προσφέρει αυτάρκεια στο άτομο. Η εξασφάλιση της ατομικής αυτάρκειας προστατεύει τον άνθρωπο από την τύχη, καθώς παραμένει ανεπηρέαστος από τις εναλλαγές της, ενώ παράλληλα το άτομο είναι ελεύθερο από οποιαδήποτε δέσμευση, κατακτώντας την ευδαιμονία.

Έτσι ένας Κυνικός διεκδικώντας την ατομική του ευτυχία, μέσω της αυτάρκειάς και επιδιώκοντας τη ζωή σύμφωνα με τη φύση, θα κατάφερνε να επιτύχει την επιθυμητή ατομική ανεξαρτησία που προωθεί ο Godwin, ενώ παράλληλα θα εξασφάλιζε τον απαραίτητο ζωτικό χώρο για την άσκηση της ατομικής κρίσης του. Ο Κυνικός θα ήταν ανεξάρτητος από κοινωνικές σχέσεις, πολιτικούς θεσμούς και περιττές ανάγκες. Με αυτόν τον τρόπο το άτομο θα απολάμβανε την αυτονομία που οραματίζεται ο Godwin από όλους τους εξωτερικούς περιορισμούς και καταναγκασμούς υπακούοντας τελικά μόνο στη σκέψη του.

---

⁴ Ο Helmer (2014, σελ.15) πίσω από την ευτέλεια και την αυτάρκεια διακρίνει μία οικονομική αντιπρόταση.

Κριτική στους θεσμούς

Στην ενότητα αυτή εξετάζεται η κριτική που ασκεί ο Godwin στην κυβέρνηση, την επανάσταση και τους νόμους. Η κριτική αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην ιδεατή του κοινωνία δεν θα υπήρχαν αυτά τα στοιχεία και η μετάβαση θα γινόταν ειρηνικά. Παράλληλα εξετάζονται τα στοιχεία του Κυνισμού που δείχνουν ότι ούτε σε μία κυνική κοινωνία θα υπήρχαν κυβέρνηση και νόμοι και η κοινωνική αλλαγή θα επιτυγχανόταν επίσης ειρηνικά.

Πολιτικοί θεσμοί

Ο Godwin ασκεί κριτική στην κυβέρνηση ως αιτία διάφορων επιπτώσεων σε κοινωνικό και σε ατομικό επίπεδο ενώ η ύπαρξή της στηρίζεται στην άγνοια των ατόμων. Η κατάλυσή της μέσω της γνώσης είναι το επόμενο στάδιο της ανθρώπινης πνευματικής εξέλιξης. Οι Κυνικοί υποστηρίζουν ένα κοινωνικό σύνολο χωρίς πολιτικούς θεσμούς, αλλά με ανθρώπους που ζουν σύμφωνα με το νόμο της φύσης.

Ο Godwin ξεκινώντας τη διερεύνησή του για την κυβέρνηση αναφέρει πως «η πιο επιθυμητή κατάσταση για το ανθρώπινο είδος είναι η κατάσταση της κοινωνίας (*the most desirable condition of the human species is a state of society*)» (Godwin, 2015, σελ.11) αναγνωρίζει έτσι την ανάγκη ύπαρξής του κοινωνικού συνόλου. Η παρουσία της κυβέρνησης εκτός από την άσκηση εξουσίας βασίζεται στην άγνοια, επειδή απαιτεί την εμπιστοσύνη των ατόμων, όμως για τον Godwin η εμπιστοσύνη είναι αποτέλεσμα άγνοιας. Αντιθέτως ένας ενάρετος και πεφωτισμένος άνθρωπος θα δράσει υπό τις επιταγές του Λόγου και της ατομικής του κρίσης, χωρίς να χρειάζεται να δείξει εμπιστοσύνη σε φορέα ή άτομο. Για το λόγο αυτό η κυβέρνηση στηρίζεται στη γνώμη (*opinion*), δηλαδή στις πεποιθήσεις των ατόμων και εφόσον η άγνοια των ατόμων εκλείψει η κυβέρνηση θα καταρρεύσει (Godwin, 2015, σελ.181-182). Το αποτέλεσμα της ουσιαστικής αλλαγής θα είναι τα άτομα να υπακούουν στην αυθεντία του Λόγου, δηλαδή στον ίδιο τους τον εαυτό (Kramnick, 1972, σελ.116-117).

Η παρουσία της κυβέρνησης, επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στην κοινωνία. Δημιουργήθηκε για να παράσχει ασφάλεια και να περιορίσει τις αδικίες που προέκυπταν από τις λανθασμένες επιλογές των ανθρώπων. Ωστόσο δημιουργεί νέους τρόπους ούτως ώστε να αναδυθεί η αδικία. Επιπλέον, συγκεντρώνοντας ισχύ δίνει τη δυνατότητα γέννησης αυταρχισμού, πολέμου και καταπίεσης. Ενισχύοντας τις ανισότητες μέσω της ιδιοκτησίας οδηγεί στη δημιουργία παθών και τα άτομα οδηγούνται στην απάτη και την κλοπή, ενώ ο στόχος της ασφάλειας επιτυγχάνεται μέσω του περιορισμού της ατομικής ανεξαρτησίας. Όμως οι άνθρωποι προκειμένου να εξελιχθούν και να είναι ευτυχείς θα πρέπει να είναι ανεξάρτητοι σε ατομικό επίπεδο. Συνεπώς η ιδεατή κατάσταση είναι αυτή που εξασφαλίζει ασφάλεια στο άτομο με το λιγότερο δυνατό περιορισμό της ατομικής του ανεξαρτησίας. (Godwin, 2015, σελ.12). Η κυβέρνηση, ακόμη, αποτελεί εμπόδιο για την πρόοδο της κοινωνίας και κατευθύνει τους ανθρώπους στο να αναζητούν την τελείωση στο παρελθόν, ενώ παράλληλα αναπαράγει την καταπίεση (Godwin, 2015, σελ.185). Φαίνεται, λοιπόν, πως η παρουσία της κυβέρνησης επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα περιορίζοντας την ατομική

ανεξαρτησία του ατόμου και προκαλώντας κοινωνικές παθογένειες, με αποτέλεσμα η κατάρρευσή της να είναι επιθυμητή και αποτέλεσμα ενός ανώτερου πνευματικού σταδίου.⁵

Ο Διογένης Λαέρτιος (*Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 72-73, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.416-417) παραθέτει την άποψη του Διογένη για την πολιτική αναφέροντας ότι «*Περί τε τοῦ νόμου ὅτι χωρὶς αὐτοῦ οὐχ οἷόν τε πολιτεύεσθαι· οὐ γάρ φησιν ἄνευ πόλεως ὄφελός τι εἶναι ἀστίου· ἀστέιον δὲ ἡ πόλις· νόμου δὲ ἄνευ πόλεως οὐδὲν ὄφελος· ἀστέιον ἄρα ὁ νόμος. Εὐγενείας δὲ καὶ δόξας καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα διέπειζε, προκοσμήματα κακίας εἶναι λέγων· μόνην τε ὀρθὴν πολιτείαν εἶναι τὴν ἐν κόσμῳ [...]* (σχετικά με τον νόμο υποστήριξε ότι χωρίς αυτόν δεν είναι δυνατόν να ζει κανείς ως ελεύθερος πολίτης, γιατί χωρίς συγκροτημένη πολιτεία δεν προάγεται ο πολιτισμένος βίος, αλλά ο πολιτισμένος βίος ταυτίζεται με τη συγκροτημένη πολιτεία ωστόσο χωρίς νόμο η πολιτεία αυτή είναι ένα τίποτα, επομένως: η πολιτισμένη ζωή ἐγκείται στο νόμο. Περιγελοῦσε επίσης την ευγενική καταγωγή και την υπόληψη και τα παρόμοια χαρακτηρίζοντάς τα διακοσμητικά περιτυλίγματα της κακίας. Μοναδική σωστή πολιτειακή συγκρότηση είναι αυτή του σύμπαντος)» και συμπληρώνει πως όταν προκύπτουν παιδιά θα ανήκουν σε όλους. Αυτή η παράθεση για να γίνει πιο κατανοητή στο κυνικό πλαίσιο, πρέπει να ληφθεί υπόψη η επισήμανση ότι ο Διογένης έναντι του νόμου προωθούσε τη φύση (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 38, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.185). Εκ πρώτης όψεως θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εδώ υποστηρίζεται η ύπαρξη μίας έννομης και πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας. Ωστόσο γνωρίζοντας την άρνηση των Κυνικών για το νόμο και τον κεντρικό ρόλο της φύσης στη θεωρία τους η ερμηνεία του παραπάνω χωρίου πρέπει να είναι διαφορετική. Οι Κυνικοί υποστηρίζουν τη ζωή σύμφωνα με τη φύση και ο μόνος νόμος που υπάρχει για αυτούς είναι ο φυσικός νόμος. Συνεπώς η πολιτεία η οποία περιγράφεται είναι ένα κοινωνικό σύνολο, που διέπεται από το νόμο της φύσης. Επιπλέον, ο νόμος εμπερικλείει και τα κατεστημένα ήθη, στα οποία οι Κυνικοί εναντιώνονταν προωθώντας τις συνήθειες που προκύπτουν από τη φύση. Όπως επισημαίνει και ο Moles (1995, σελ.129-156) η κοινωνία των Κυνικών χαρακτηρίζεται από τη συνθήκη του να είναι κάποιος Κυνικός, να ζει δηλαδή σύμφωνα με τις κυνικές αντιλήψεις, που συνεπάγεται μια υλική/ κοινωνική πραγματικότητα και μια ηθική. Είναι μια θεωρία περί πολιτικής που κινείται μεταξύ πραγματικότητας και ιδεατού⁶.

Προκύπτει ότι το συνολικό κοινωνικό πεδίο που θα οικοδομούνταν από Κυνικούς θα χαρακτηριζόταν από την παρουσία ανθρώπινων σχέσεων στο πλαίσιο ενός κοινωνικού συνόλου χωρίς την παρουσία θεσμών. Η θέση αυτή θα εκπλήρωνε τον στόχο του Godwin για κατάλυση και απουσία της κυβέρνησης, καθώς οι Κυνικοί αντιτίθενται στην πολιτική συμμετοχή, ενώ θα έβρισκαν περιοριστική την ύπαρξη κυβέρνησης ή οποιουδήποτε πολιτικού θεσμού και την υπακοή σε αυθεντίες. Ο Godwin αναγνωρίζει ως αυθεντία μόνο το Λόγο, δηλαδή την υπακοή στη σκέψη των ανθρώπων, όπως και οι Κυνικοί.

---

⁵ Στην άρνηση της κυβέρνησης ἐγκείται ο αναρχισμός του Godwin, όπως σημειώνει και ο Kropotkin (1910, σελ.238) αναγνωρίζοντας ότι είναι ο πρώτος που συγκροτεί συστηματική αναρχική θεωρία. Το ίδιο και ο Kramnick (1972, σελ.114). Ο Garret (1971, σελ.118-119) ορθά εντοπίζει μία συνολική κριτική προς τη δημοκρατία. Η αντιπρόταση του Godwin είναι ο ατομικιστικός αναρχισμός όπως περιγράφεται.

⁶ Ο Raone (2018 σελ.492) υποστηρίζει ότι περιγράφεται ένας θετικός κοσμοπολιτισμός σε αυτό το απόσπασμα με θετικό περιεχόμενο την έννοια του κόσμου.

Κριτική στην επανάσταση-ειρηνική μετάβαση

Ο Godwin αν και τάσσεται υπέρ της κοινωνικής αλλαγής είναι ενάντια στην επανάσταση και τη βίαιη αντίδραση υποστηρίζοντας μια κοινωνική αλλαγή που θα στηρίζεται στην απόκτηση γνώσεων και στην ειρηνική αλλαγή των απόψεων. Οι Κυνικοί, από τη μεριά τους, προσπαθούν να οδηγήσουν τους γύρω τους στην αλλαγή του τρόπου ζωής τους, να φτάσουν δηλαδή στην άτυφια, με τελικό αποτέλεσμα τη συνολική αλλαγή των κοινωνιών.

«*Η επανάσταση γεννιάται από μια αγανάκτηση ενάντια στην τυραννία, αλλά η ίδια κυφορεί ακόμη περισσότερη τυραννία (revolution is engendered by an indignation against tyranny, yet is itself evermore pregnant with tyranny)*» (Godwin, 2015, σελ. 204). Αυτό συμβαίνει διότι περιορίζεται η ελευθερία των απόψεων και του λόγου, καθώς η εκφορά διαφορετικών απόψεων κατά τη διάρκεια της επανάστασης έχει πολύ πιο έντονες συνέπειες. Επιπλέον κυριαρχεί η βία κάνοντας τους ανθρώπους δύσπιστους και εμποδίζοντας την ανάπτυξη της δικαιοσύνης και της αγαθοσύνης (Godwin, 2015, σελ.204-7). Η επανάσταση δεν επιτρέπει την πνευματική πρόοδο, διότι η ελευθερία για πνευματικό ενδιαφέρον μειώνεται. Επίσης ενεργοποιούνται πάθη, τα οποία εναντιώνονται στο Λόγο, ενώ η επανάσταση είναι παραπλανητική, καθώς δημιουργείται η προσδοκία της δημιουργίας μιας ουτοπίας, χωρίς κάτι τέτοιο να είναι δυνατό (Scrivener, 1978, σελ. 622-623).

Ο μόνος τρόπος που μπορεί να υπάρξει κοινωνική πρόοδος είναι όταν η βελτίωση των θεσμών ακολουθεί ανάλογη πορεία με την διαφώτιση των ατόμων. Υπάρχει μία πολιτική κοινωνία που αντιστοιχεί στα διαφορετικά στάδια ατομικής βελτίωσης. Οι θεσμοί που δεν είναι αποδεκτοί από την κοινωνία δεν μπορούν να συντηρηθούν και όταν βρεθεί η κοινωνία σε αυτό το επίπεδο αποποίησής τους δεν χρειάζεται καμία βίαιη επαναστατική πράξη για να έρθει η κοινωνική αλλαγή (Godwin, 2015, σελ.207-209). Η ιδεατή πολιτική κοινωνία θα συλληφθεί από διαφωτισμένα άτομα και θα γίνει ο απώτερος στόχος των προσπαθειών τους. Ο μόνος τρόπος για να εγκαθιδρυθεί με ασφάλεια είναι όταν η κατάσταση αυτή θα προτιμηθεί από το σύνολο (Godwin, 2015, σελ.184-185).

Μια σημαντική έννοια για τον Κυνισμό είναι ο *τῦφος*. Η έννοια αυτή εισάγεται με το έργο του Κράτη, όπου περιγράφει την ουτοπία του στο νησί Πέρα, το οποίο περιβάλλεται από μια θάλασσα από *τῦφον*. Λόγω κάποιων συνειρμών από τη χρήση της λέξης για ανθρώπους που βρίσκονται σε πνευματική αδυναμία, ο *τῦφος* κατέληξε να δηλώνει ένα άτομο που το μυαλό του δεν έχει καθαρή σκέψη. Με αυτόν τον τρόπο η λέξη χρησιμοποιείται και από τους Κυνικούς. Ο άνθρωπος, που κατακλύζεται από τύφο είναι το άτομο, που το μυαλό του βρίσκεται σε αδυναμία λόγω των επιθυμιών και δεν μπορεί να ελέγξει την αρνητική επιρροή που το ασκούν ο κοινωνικός και πολιτικός κόσμος (Navia, 1996, σελ.138-140). Στο λεξικό των Liddell και Scott αναφέρεται ότι ο *τῦφος* σχετίζεται με είδη πυρετού. Εκτός όμως από αυτή τη σημασία λαμβάνει και τις έννοιες της ψευδαίσθησης και της ανοησίας (Liddell and Scott, 1940: *τῦφος*) και το ρήμα αποκτά τη σημασία του εξαπατώ, παραπλανώ (Liddell and Scott, 1940: τυφόω). Έτσι, λοιπόν, στόχος καθίσταται τα άτομα να ιαθούν από τον *τῦφον*, να περάσουν σε φάση *άτυφιας*, την ιδανική κατάσταση για τους Κυνικούς (Navia, 1996, σελ.138-140). Όπως θα επισημανθεί παρακάτω, η προσπάθεια να οδηγηθούν τα άτομα στην *άτυφια* είναι μέρος της κυνικής φιλανθρωπίας και μπορεί να λαμβάνει ενίοτε επιθετικό χαρακτήρα. Ωστόσο η κοινωνική αλλαγή θα προέλθει από την αλλαγή στο πνεύμα των ανθρώπων και όχι με βίαιη επανάσταση.

Κοινό σημείο των δύο θεωριών σε αυτό το επίπεδο είναι η πίστη τόσο των Κυνικών όσο και του Godwin ότι ο άνθρωπος μπορεί να βελτιωθεί και να οδηγηθεί στην ιδεατή κατάσταση μέσω της απόκτησης γνώσης. Επιπλέον, προέκταση αυτής της κοινής πεποίθησης είναι η επιθυμία για την ειρηνική μετάβαση προς την ιδεατή κατάσταση. Η επιδίωξη των Κυνικών να φτάσουν το επίπεδο της *ἀτυφίας* και να ανατρέψουν την προγενέστερη ατομική και κοινωνική συνθήκη θα εξασφάλιζε την ειρηνική μετάβαση στην ιδεατή αναρχική κοινωνία του Godwin, γεγονός που είναι προϋπόθεση για τον τελευταίο προκειμένου να υπάρξει επιτυχής εναλλαγή της κοινωνικής πραγματικότητας.

Νόμοι

Ο Godwin πέραν της απουσίας κυβέρνησης τίθεται κατά της ύπαρξης νόμων ασκώντας τους συστηματική κριτική. Οι Κυνικοί επίσης επικρίνουν τους νόμους και τα ήθη προκρίνοντας το νόμο της φύσης και την επιδίωξη της αρετής. Προκύπτει έτσι μια κοινή απόρριψη του νόμου.

Η κριτική του Godwin βασίζεται στο γεγονός ότι κάθε περίπτωση παράβασης είναι μοναδική. Για το λόγο αυτό, καθώς νέες περιπτώσεις εμφανίζονται ο νόμος κρίνεται ανεπαρκής, ενώ είναι αδύνατο να εμπλουτιστεί επαρκώς, διότι οι περιπτώσεις είναι αναρίθμητες. Η συνθήκη αυτή οδηγεί στην αβεβαιότητα, με αποτέλεσμα ο νόμος να μην μπορεί να εκπληρώσει τον αρχικό του στόχο, που είναι η εξάλειψη της ασάφειας. Ο νόμος κρίνεται ως οιονεί προφητεία, διότι αποπειράται να προβλέψει τις πράξεις των ανθρώπων και να επιβάλει αποφάσεις, όντας έτσι μια αυθαίρετη θεσμική ύπαρξη (Godwin, 2015, σελ.605-609). Επιπλέον, ενώ ο νόμος έχει δημιουργηθεί για να αποτρέπεται η αμφιβολία, λίγοι είναι αυτοί που γνωρίζουν καλά το νόμο, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση (Kramnick, 1972, σελ.117). Η μόνη αρχή που μπορεί να κυριαρχήσει στον τομέα της δικαιοσύνης είναι ο Λόγος που έχει παντελή δικαιοδοσία επί των συνθηκών της κάθε περίπτωσης και είναι αδύνατο να του αρθούν αντιρρήσεις (Godwin, 2015, σελ.611).

Ο Διογένης Λαέρτιος (*Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 71, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.185) αναφέρει πως ο Διογένης αδιαφορούσε για τα θεσπίσματα του νόμου ακολουθώντας μόνο τις επιταγές της φύσης. Ο Αντισθένης υποστήριζε ότι «*καὶ τὸν σοφὸν οὐ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς (ο σοφός δε θα ρυθμίζει τη συμπεριφορά του μέσα στην πολιτεία με βάση τους ισχύοντες νόμους, αλλά με βάση το νόμο της αρετής)*» (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 10-13, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.118). Η φράση αυτή δείχνει την εναντίωση στους νόμους και την υπεροχή της αρετής έναντι αυτών. Στο ίδιο απόσπασμα η αρετή του σοφού ταυτίζεται με την αυτάρκεια, συνεπώς έχοντας οδηγό την αρετή, το άτομο θέτει ως στόχο την αυτάρκεια, ανεξάρτητα από τους θεσπισμένους νόμους.

Η άρνηση των νόμων συνδέεται με μία από τις κεντρικές ιδέες των Κυνικών το «*παραχαράττειν τὸ νόμισμα*» (Desmond, 2006, σελ. 20). Η φράση αυτή προέρχεται από έναν χρησμό που έλαβε ο Διογένης από το μαντείο των Δελφών. Συμπτωματικά η παραχάραξη του νομίσματος είναι και ο λόγος για τον οποίο εξορίστηκε από την πόλη του . Η αλληγορική ερμηνεία της έκφρασης είναι μια συμπύκνωση της αποστολή του Διογένη να ελέγξει τις κοινωνικές αξίες και να απορρίψει αυτές που δεν είναι αυθεντικές δημιουργώντας παράλληλα δικές του. Συμπυκνώνεται ο κυνικός στόχος της απόρριψης των υφιστάμενων κοινωνικών νομών και την εισαγωγή αξιών που βασίζονται στην επιδίωξη της αρετής. Έτσι το

παραχάραττειν μπορεί να ερμηνευθεί ως καταστροφή και το νόμισμα ως τα ήθη, τα έθιμα, οι αξίες και οι κοινωνικές συμβάσεις (Navia, 1996, σελ.90-1). Η φράση αυτή δείχνει την απόρριψη των νόμων και των ηθών από τους Κυνικούς επιδιώκοντας την αρετή.

Η διαφωνία των Κυνικών απέναντι στο νόμο και γενικότερα απέναντι στα ήθη θα οδηγούσε στην κατάλυσή των νόμων και των καθιερωμένων πρακτικών, με αποτέλεσμα να πραγματοποιούνταν η επιθυμία του Godwin για την απουσία ενός επικίνδυνου κοινωνικού θεσμού όπως είναι αυτός του νόμου. Παρόλο που η κριτική που ασκείται έχει διαφορετική βάση, η αποστροφή παραμένει κοινή με τελικό στόχο την απουσία νόμων.

Θετική πρόταση

Σε αυτήν την ενότητα εξετάζονται τα χαρακτηριστικά της αναρχικής κοινωνίας του Godwin. Πιο συγκεκριμένα αναλύεται το πολιτικό και οικονομικό πεδίο, ο κοινωνικός έλεγχος ως μορφή δικαιοσύνης, η αγαθοσύνη ως το βασικό χαρακτηριστικό των ανθρώπινων σχέσεων, ο ωφελμισμός του Godwin και το ζήτημα της ιδιοκτησίας. Εξετάζοντας αυτά τα στοιχεία αναπτύσσονται παράλληλα τα χαρακτηριστικά του Κυνισμού που θα επέτρεπαν την ανάπτυξη της ουσίας της αναρχικής αυτής κοινωνίας και την βελτίωση ορισμένων στοιχείων της.⁷

Πολιτικό- οικονομικό επίπεδο

Ο Godwin προκρίνει την απλοποίηση του πολιτικού και οικονομικού πεδίου με την παρουσία ελάχιστων θεσμών. Οι θεσμοί αυτοί δεν θα προέκυπταν από τους Κυνικούς, αλλά θα εξασφαλιζόταν η λειτουργία στην οποία αποσκοπούν παράλληλα με την απλοποίηση των παραπάνω πεδίων.

Η πρόταση του Godwin για την ιδεατή αναρχική κοινωνία προωθεί την απλοποίηση του πολιτικού πεδίου, που θα επιτευχθεί μέσω της τοπικότητας και ενός ομοσπονδιακού συστήματος. Αναγνωρίζει την ύπαρξη εθνικών συνελεύσεων, οι οποίες αρχικά θα επέβαλαν τις εντολές στα μέλη, όμως στη συνέχεια θα αρκούσε η χρησιμοποίηση επιχειρημάτων για να φανεί η χρησιμότητα των προτεινόμενων μέτρων. Η απλοποίηση του συστήματος θα επέτρεπε να κυριαρχεί ο Λόγος και τα άτομα να αναγνωρίζουν τις ορθολογικές και ωφέλιμες επιλογές, ενώ οι παράλογες προτάσεις της συνέλευσης θα αμφισβητούσαν. Το ίδιο σκεπτικό εφαρμόζει και στην περίπτωση των σωμάτων ενόρκων. Αρχικά μπορεί να ήταν απαραίτητος ένας χαρακτήρας επιβολής των αποφάσεων, όμως στη συνέχεια οι αποφάσεις θα λειτουργούσαν με βάση την πειθώ. Το τελικό στάδιο της εξέλιξης των σωμάτων αυτών είναι η εξαφάνισή τους, διότι τα άτομα, λόγω της προόδου της κοινωνίας θα λειτουργούν με προτροπές που βασίζονται στο Λόγο. Τα σώματα θα αντικαθιστούνταν από τις παραινήσεις του συνανθρώπου (Godwin, 2015, σελ.474-476).

Ο Godwin αναγνωρίζει πολιτικούς θεσμούς (εθνική συνέλευση, σώμα ενόρκων), οι οποίοι δε θα σχηματίζονταν σε μια κυνική κοινωνία. Ωστόσο το σημαντικό στην περίπτωση αυτή δεν είναι ο θεσμός αυτός καθαυτός αλλά η λειτουργία στην οποία αποσκοπεί. Σε μία κυνική κοινωνία οι λειτουργίες των θεσμών, δηλαδή η επίλυση διαφορών και προβλημάτων, που αναγνωρίζει ο Godwin θα μπορούσαν να επιτελούνται εντός του κοινωνικού συνόλου ανεξάρτητα από θεσμούς. Αυτό συμβαίνει διότι οι θεσμοί που προκρίνει ο Godwin δεν έχουν καμία δύναμη επιβολής είτε σε επίπεδο πολιτικής είτε δικαιοσύνης. Με αυτόν τον τρόπο οι Κυνικοί κατορθώνουν να πετύχουν τον στόχο του Godwin χωρίς την παρουσία θεσμών, απλοποιώντας ακόμη περισσότερο το πολιτικό πεδίο. Φανερόνεται έτσι η διάσταση μεταξύ της αρχαίας και της νεώτερης πολιτικής σκέψης και της έμφασης που δίνει η δεύτερη στους θεσμούς και η πρώτη στο άτομο.

---

⁷ Ο Kramnick (1972, σελ.118) αναγνωρίζει τρεις βασικές αρχές στην αναρχική κοινωνία του Godwin, την πολιτική απλότητα, τον κοινωνικό έλεγχο και την θετική ειλικρίνεια.

Οι αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας που οραματίζεται ο Godwin, αφορούν μία κοινωνία με ανεπτυγμένη πνευματικότητα. Στην κοινωνία αυτή θα κυριαρχεί η ισότητα και θα εκλείπει ο πλούτος και η πολυτέλεια. Στόχος του οικονομικού μοντέλου είναι η απλοποίησή και η απασχόληση όλων των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα. Με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλίζονται τα απαραίτητα για την επιβίωση των ατόμων, ενώ παράλληλα θα έχει οργανωθεί έτσι ο καταμερισμός της εργασίας, με αποτέλεσμα ο χρόνος εργασίας να μειώνεται στο ελάχιστο με τη βοήθεια τεχνολογικών μέσων και να απομένει αρκετός χρόνοςσχόλης για πνευματικές ενασχολήσεις (Godwin, 2015, σελ.664-667).

Η ελαχιστοποίηση των αναγκών που προωθείται από τους Κυνικούς και η απόρριψη κάθε είδους πολυτέλειας θα εκπλήρωνε τον ιδανικό τύπο οικονομίας του Godwin. Σε μία κυνική κοινωνία η εργασία θα είναι περιορισμένη, επειδή οι ανάγκες και η αλληλεξάρτηση θα είναι σε χαμηλά επίπεδα δημιουργώντας ένα οικονομικό σύστημα βασισμένο στην αγροτική παραγωγή με στόχο την αυτοσυντήρηση των ατόμων. Οι Κυνικοί είναι ενάντιοι στην τεχνολογική εξέλιξη διότι παράγει επιτεύγματα πέραν της φύσης, που δημιουργούν διαρκώς περιττές ανάγκες. Η απουσία της τεχνολογίας από την παραγωγή έρχεται σε αντίθεση με το πλάνο που παρουσιάζει ο Godwin, ωστόσο ο ίδιος την αντιλαμβάνεται ως βοηθητικό μέσο που θα μειώσει τον χρόνο εργασίας. Συνεπώς η τεχνολογία δεν είναι ένα απαραίτητο εργαλείο, ενώ οι μειωμένες ώρες εργασίας θα επιτυγχάνονται λόγω της ελαχιστοποίησης των αναγκών των Κυνικών.

Ποινή- κοινωνικός έλεγχος

Ο Godwin υιοθετεί κριτική στάση απέναντι στις ποινές, ενώ για την αναρχική κοινωνία περιγράφει ένα σύστημα κοινωνικού ελέγχου που ασκείται από τον καθένα και βασίζεται στην πειθώ και την ειλικρίνεια. Παρεμφερή χαρακτηριστικά εντοπίζονται στην κυνική παρρησία και κριτική, που θα μπορούσαν να εκπληρώσουν το σύστημα κοινωνικού ελέγχου.

Η δικαιολόγηση της ποινής για τον Godwin γίνεται με βάση την ωφέλεια. Η εφαρμογή της τιμωρίας μπορεί να γίνει αποδεκτή σε περίπτωση που οδηγεί σε πλεόνασμα καλού/πλεονεκτήματος, δηλαδή η ωφέλεια από τη (βίαιη) επιβολή ποινής να είναι μεγαλύτερη από τις επιπτώσεις, ενώ παράλληλα πρέπει να αποσκοπεί στην αποτροπή μελλοντικών παραβάσεων (Godwin, 2015, σελ.557-559). Μελετώντας την τιμωρία εξετάζει τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται για την δικαιολόγησή της και εντοπίζει τρεις σκοπούς. Ο πρώτος είναι ο περιορισμός ούτως ώστε να αποφευχθεί μελλοντικό έγκλημα, αλλά απορρίπτεται διότι το γεγονός ότι ένα άτομο διέπραξε κάποια παράβαση δε συνεπάγεται ότι πρόκειται να συνεχίσει να έχει παραβατική συμπεριφορά. Ο δεύτερος στόχος είναι η αναμόρφωση, αλλά σύμφωνα με τον Godwin μέσω της επιβολής δεν μπορεί να πειστεί κάποιος ουσιαστικά. Τελευταίος στόχος είναι η λειτουργία της ποινής ως παράδειγμα, που απορρίπτεται για τους ίδιους λόγους με τις προηγούμενες περιπτώσεις. Στις μη αναρχικές κοινωνίες δέχεται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις την ύπαρξη κάποιων τιμωριών από αυτές (Godwin, 2015, σελ.566-572).⁸

---

⁸ Ο Ritter (1975, σελ.74-75) επισημαίνει ότι ο Godwin δικαιολογεί την ποινή σε μη αναρχικές κοινωνίας μέσω της ωφέλειας, αλλά όχι στην αναρχική κοινωνία.

Ωστόσο στην ιδανική για εκείνον αναρχική κοινωνία δεν απαντάται τιμωρία υπό τις παραπάνω μορφές. Αυτό που αναγνωρίζεται είναι η επίπληξη. Το ιδεατό επίπεδο εξέλιξης της κοινωνίας αποτελεί το σημείο κατά το οποίο τα σώματα ενόρκων δε θα είναι απαραίτητα και ο λόγος του συμπολίτη θα είναι ισάξιος με αυτόν των σωμάτων (Godwin, 2015, σελ.475). Ο λόγος που ο Ritter θεωρεί την επίπληξη του κοινωνικού συνόλου είδος τιμωρίας είναι επειδή το άτομο αισθάνεται κάποια απόγνωση σύμφωνα με τον Godwin. Ο πόνος από την επίπληξη είναι καθαρά πνευματικός, αλλά παραμένει πόνος. Στόχος της τιμωρίας τόσο στις μη αναρχικές κοινωνίες όσο και στην ιδανική αναρχική κοινωνία είναι η αποφυγή της επανάληψης των αδικημάτων (Ritter, 1975, σελ.71-19).

Προκειμένου να μπορέσει να αποδώσει θετικά αποτελέσματα το σύστημα του κοινωνικού ελέγχου απαιτείται ειλικρίνεια. Ένα καθήκον που έχουν οι άνθρωποι, που προωθεί την αρετή στο κοινωνικό πλαίσιο είναι αυτό της ειλικρίνειας. Η ειλικρίνεια συνδέεται «με τη γενική διασπορά της αθωότητας, την ενέργεια, την πνευματική πρόοδο και τη φιλανθρωπία (*with the general dissemination of innocence, energy, intellectual improvement, and philanthropy*)» (Godwin, 2015, σελ.243). Σε όποιο επίπεδο και αν εξεταστεί η ειλικρίνεια, η αξία της συνδέεται με αυτήν της αλήθειας. Η αλήθεια για τον Godwin συμβάλει στην καλλιέργεια της ατομικής ευτυχίας και αρετής και στη βελτίωση των κοινωνικών θεσμών. Για την ανακάλυψη και την παγίωση της αλήθειας καίριο ρόλο διαδραματίζει ο διάλογος, διότι η εξοικείωση των ανθρώπων με τις ιδέες οδηγεί στην καθιέρωσή τους (Godwin, 2015, σελ.228-234). Προκύπτει, λοιπόν, ότι η μετάδοση της αλήθειας έχει ευεργετικά αποτελέσματα για το κοινωνικό σύνολο σε πολλαπλά επίπεδα. Όσον αφορά τον τομέα της συμπεριφοράς των ατόμων, η κριτική που θα ασκείται στα άτομα σε περίπτωση παραπτώματος προϋποθέτει την ειλικρίνεια των ατόμων και την θετική τους προδιάθεση, ούτως ώστε να βελτιώσουν τον κρινόμενο.

Η *παρρησία* αποτελεί χαρακτηριστικό των Κυνικών και σχετίζεται με την αναίδειά τους. Ο Διογένης χαρακτήριζε την παρρησία ως το καλύτερο στοιχείο (Διογένης Λαέρτιος *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 69, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.466), διότι προάγει τη θεμελιώδη κυνική αξία της ελευθερίας (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.466). Η *παρρησία* είναι μια πρακτική των Κυνικών, προκειμένου να εναντιωθούν στα ήθη με τα οποία διαφωνούν και συγκεκριμένα στην αιδώ και παράλληλα να προωθήσουν την αυτάρκειά τους, ανοίγοντας το δρόμο για τον φυσικό τρόπο ζωής. Η αλλαγή του νοήματος των λέξεων, επίσης, ανταποκρίνεται αφενός στην παραχάραξη του νομίσματος αφετέρου καταδεικνύει την διαφορά ανάμεσα στον κοινωνικά ηθικό λόγο και το φυσικό νόημα των εννοιών. Το ίδιο χαρακτηριστικό του κυνικού λόγου που συμπυκνώνει όλα τα χαρακτηριστικά είναι το χιούμορ τους (Long, 1996, σελ.35-36 και Branham, 1996, σελ.93). Ο τρόπος ομιλίας τους, όπως και ο τρόπος ζωής τους, αποτελούν ένα μέσο για τη μετάδοση των αρχών του Κυνισμού (Branham, 1996, σελ.103). Στο πλαίσιο της κυνικής *παρρησίας* εντάσσεται και η κριτική που ασκούσαν με δεικτικό τρόπο. Ο Διογένης ήταν διαβόητος για την έντονη κριτική του και είχε δηλώσει ότι δαγκώνει τους φίλους για να τους σώσει (Στοβαίος, *Άνθολόγιον* III 13,44, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.302). Η ειλικρίνεια, λοιπόν, για τους Κυνικούς έχει διπλή λειτουργία, αφενός είναι δείγμα της αναίδειας και της ελευθερίας τους, αφετέρου είναι ένα μέσο προώθησης της φιλοσοφίας τους και απόπειρας να βελτιωθούν οι γύρω τους.

Με την *παρρησία* των Κυνικών και την τάση τους να επιπλήτουν τους γύρω τους φαίνεται ότι η διάσταση της ποινής-τιμωρίας που θέτει ο Godwin εκπληρώνεται ακριβώς. Παρά το

γεγονός ότι η *παρρησία* μπορεί να είναι παράλογη, διότι αποτελεί την έκφραση του καθενός, ακόμη και η ειλικρίνεια του Godwin μπορεί να αντιβαίνει στο Λόγο, στην περίπτωση που η ιδιωτική κρίση σφάλει στο συμπέρασμά της. Επιπλέον ο Κυνικός δεν έχει λόγο να εκφράσει κάτι παράλογο ηθελημένα, διότι επιθυμία του είναι να πει αυτό που αντικρίζει.

Η επίπληξη του Godwin συνδέεται με την επιθυμία του να εξασφαλίσει την ασφάλεια του ατόμου με το λιγότερο δυνατό περιορισμό της αυτονομίας τους. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με τον συνεχή κοινωνικό έλεγχο. Ωστόσο μια τέτοια πρακτική φαίνεται αρκετά περιοριστική και καταπιεστική για το άτομο, διότι δημιουργεί μια συνεχή επιτήρηση γύρω από τις πράξεις του.⁹ Ο κυνικός τρόπος ζωής θα εξασφάλιζε τον στόχο της ασφάλειας χωρίς να περιορίζει τόσο έντονα την ατομική ελευθερία βελτιώνοντας έτσι τη θεωρία του Godwin. Στην κυνική κοινωνία θα υπήρχε ασφαλώς ο ψόγος και η επίπληξη, αλλά δεν θα υπήρχε το χρέος και η πίεση του συνεχούς κοινωνικού ελέγχου. Επιπλέον ένας Κυνικός δεν θα έχει λόγο να διαπράξει κατ' εξακολούθηση σοβαρά ατοπήματα, διότι η ελαχιστοποίηση των αναγκών και η ζωή σύμφωνα με τη φύση αφαιρεί τα κίνητρα για τέτοιες πράξεις. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται η διαφορά στην αντιμετώπιση των θεσμών από αρχαίους και νεωτερικούς φιλοσόφους, καθώς οι Κυνικοί επιτυγχάνουν τους στόχους του κοινωνικού ελέγχου χωρίς την θεσμοποίηση κάποιας συμπεριφοράς.

Όμως ο χαρακτήρας που προσδίδεται στην κριτική από τον Godwin και από τους Κυνικούς διαφέρει. Η κριτική των Κυνικών δεν αποσκοπεί στην αλλαγή της συμπεριφοράς των ατόμων, αλλά κυρίως στο να υποδειχτεί το λάθος τους. Το γεγονός αυτό, ωστόσο, δεν αναιρεί τη δυνατότητα η επίκριση αυτή, να οδηγήσει σε προβληματισμό και εν τέλει στη μεταστροφή του κρινόμενου. Για τον Godwin μεγάλη σημασία έχει το διαλογικό κομμάτι, βασικό χαρακτηριστικό του οποίου είναι η ειλικρίνεια, για την ανακάλυψη της αλήθειας. Από την άλλη η παρρησία και η κριτική των Κυνικών δεν συμπεριλαμβάνουν διάλογο, όμως σε καμία περίπτωση δεν φαίνεται να είναι ενάντιοι ή να τον αποκλείουν. Επιπλέον ο έλεγχος που παρουσιάζει ο Godwin λαμβάνει κοινωνικό χαρακτήρα, ενώ η κριτική που ασκούν οι Κυνικοί παραμένει σε ατομικό επίπεδο, όμως είναι μία πρακτική που θα υιοθετούνταν από όλους. Το κοινό σημείο παραμένει ο σκοπός της, που είναι να βελτιωθεί ο διπλανός και αυτό δεν επηρεάζεται από τα διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά της κριτικής.

Αγαθοσύνη

Η ουσία των σχέσεων του ιδεατού κοινωνικού συνόλου που αναγνωρίζει ο Godwin βρίσκεται στην αγαθοσύνη (*benevolence*), μια έννοια που δηλώνει την επιθυμία των ατόμων να οδηγούν τους γύρω τους στην ατομική ευτυχία και την αύξηση της κοινής ωφέλειας. Υπάρχει ταύτιση της αγαθοσύνης με την κυνική φιλανθρωπία, που είναι ο στόχος των Κυνικών να αφυπνίσουν τους άλλους για να οδηγηθούν στην *άτυφια*.

Ο Godwin αναπτύσσει τη θεωρία της *αγαθοσύνης*, υποστηρίζοντας πως τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς δεν είναι μόνο η εκπλήρωση του ατομικού συμφέροντος. Η καθολική αγαθοσύνη είναι ο τελικός στόχος, που προϋποθέτει σημαντικές αλλαγές της

---

⁹ Αντίστοιχη ανάγνωση του κοινωνικού ελέγχου ως μορφή καταπίεσης εντοπίζεται και στον Collings (2003, σελ.853)

κοινωνίας (Clark, 1977, σελ.88). Αρχικά η επιδίωξη του συμφέροντος των άλλων ανθρώπων συμβαίνει, διότι προκαλεί στο άτομο ευχαρίστηση, άρα εκπληρώνεται για ιδιοτελείς λόγους. Όμως η φύση αυτής της επιθυμίας, μέσω της συνήθειας, ανατρέπει τη συνθήκη αυτή με αποτέλεσμα τα μέσα, που είναι η επιδίωξη του συμφέροντος των άλλων για προσωπική ευχαρίστηση, να μετατρέπονται σε τελικό στόχο (Godwin, 2015, σελ.304-307). Τελικά τα άτομα αναγνωρίζοντας ότι έχουν κοινή φύση, αναλαμβάνουν να αφυπνίσουν τους γύρω τους ώστε να οδηγηθούν στην ατομική ευτυχία και έτσι να αυξηθεί η συνολική ωφέλεια (Godwin, 2015, σελ.183-184). Με αυτόν τον τρόπο η αρχή της αγαθοσύνης συνδέεται με μια επιθυμία των ανθρώπων να βελτιώσουν τους γύρω τους, με απώτερο στόχο την αύξηση της κοινής ωφέλειας.

Οι Κυνικοί παρά την απόρριψη των κοινωνικών θεσμών, δεν προάγουν την παντελή απουσία κοινωνικών σχέσεων. Οι ανθρώπινες σχέσεις για τους Κυνικούς αποκτούν νόημα υπό το πρίσμα της φιλανθρωπίας. «*Ἐλεγε δὲ καὶ δεῖν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς φίλους ἐκτείνειν μὴ συγκεκαμμένοις τοῖς δακτύλοις (Ὁ Διογένης ἔλεγε πως πρέπει κανείς ν' απλώνει τα χέρια στους φίλους χωρίς να είναι τα δάχτυλά του λυγισμένα)*» (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 29, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.373). Ο Διογένης είναι φιλάνθρωπος καθώς αγαπά τους ανθρώπους και πιστεύει ότι έχουν την δυνατότητα να αλλάξουν. Η φιλανθρωπία του Κράτη, από την άλλη, συνεπάγεται την αναγνώριση των ελαττωμάτων των άλλων και του ίδιου και την προσπάθεια να βοηθήσει να οδηγηθούν στην *ἀτυφία* (Navia, 1996, σελ.129-131). Το πέρασμα στη ζωή σύμφωνα με τη φύση δεν αποτελεί απλά έναν ατομικό στόχο για τους Κυνικούς, αλλά συνυπάρχει με την επιθυμία για βοήθεια προς τους άλλους. Ένας τρόπος να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση της *ἀτυφία* είναι μέσω του λόγου. Ένας άλλος τρόπος είναι η έμπρακτη εφαρμογή των αρχών τους δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό ένα παράδειγμα προς μίμηση. Έτσι, λοιπόν, ο τρόπος ζωής των Κυνικών δεν είναι απλά μια συνέπεια στη σχέση θεωρίας – πράξης αλλά ταυτόχρονα ένα μέσο για τη φιλανθρωπία τους (Schutijser, 2017, σελ.46).¹⁰

Η φιλανθρωπία είναι το στοιχείο που χαρακτηρίζει το κοινωνικό σύνολο και αποτελεί την προσπάθεια των Κυνικών να βελτιώσουν το συνάνθρωπό τους, να τον κάνουν ενάρετο και να του αποκαλύψουν το διαβρωτικό χαρακτήρα των κοινωνικών συμβάσεων και τον πρόσφορο χαρακτήρα της ζωής σύμφωνα με τη φύση. Η φιλανθρωπία βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με την αρχή της αγαθοσύνης του Godwin. Έτσι και στις δύο περιπτώσεις το βασικό στοιχείο των ανθρώπινων σχέσεων είναι η επιθυμία βελτίωσης των άλλων. Ωστόσο μία σημαντική διαφορά βρίσκεται στο ρόλο της κοινής ωφέλειας για τον Godwin, που λειτουργεί ως τελικός στόχος της αγαθοσύνης. Έτσι δημιουργείται μια ιεραρχία με την κοινή ωφέλεια να έχει πρωταρχική θέση. Αυτή η συνθήκη καθιστά δευτερεύουσες τις επιθυμίες του ατόμου και την ελευθερία του. Μέσω της φιλανθρωπίας των Κυνικών, θα εκπληρωνόταν ο στόχος της αγαθοσύνης και θα βελτιωνόταν η λειτουργία της, διότι θα λειτουργούσε απελευθερωτικά για το άτομο.

---

¹⁰ Ο Dockstader (2018, σελ.14) διατυπώνει τη θεωρία για έναν θεραπευτικό θετικό κυνικό κοσμοπολιτισμό με θεραπευτικό στόχο την φιλανθρωπία.

Αρετή-καθήκον-ωφέλεια- δικαιώματα

Στην ιδεατή κοινωνία του Godwin αναγνωρίζεται η ύπαρξη καθηκόντων και δικαιωμάτων. Η κυνική φιλανθρωπία και ο τρόπος ζωής τους θα μπορούσαν να εκπληρώσουν και να βελτιώσουν το περιεχόμενό τους, ικανοποιώντας τον ωφελιμισμό του Godwin.

Ο ωφελιμισμός του Godwin συνάγεται από τη θεωρία του για την αρετή και το καθήκον. Αρετή είναι η πράξη ενός νοήμονος ατόμου με κίνητρο την αγαθοσύνη και σκοπό την αύξηση της ευτυχίας (Godwin, 2015, σελ.119-120), ενώ το καθήκον του ατόμου είναι η εφαρμογή του συνόλου των δυνατοτήτων του για την αύξηση της γενικής ωφέλειας (Godwin, 2015, σελ.124). Ο Godwin αναγνωρίζει, επίσης, δικαιώματα εκ των οποίων σημαντικότερο είναι το δικαίωμα στην ατομική κρίση (*private judgment*) (Godwin, 2015, σελ.134). Το δικαίωμα αυτό σχετίζεται με την ικανότητα του ανθρώπου να λειτουργεί με βάση τη λογική και αποκτά τέτοια σημασία λόγω της κεντρικής θέσης που καταλαμβάνει ο Λόγος για την κοινωνική εξέλιξη. Απαιτείται τα άτομα να έχουν μια ανέγγιχτη σφαίρα, στο πλαίσιο της οποίας θα μπορούν να εξασκούν το Λόγο τους ελεύθερα (Clark, 1977, σελ.136-138).¹¹

Η ωφελιμιστική πλευρά της θεωρίας του σχετίζεται με την θεωρία του για την αμεροληψία (*impartiality*). Προκειμένου οι άνθρωποι να μπορέσουν να πάρουν την πιο ηθική επιλογή θα πρέπει να λειτουργήσουν ως αμερόληπτοι κριτές. Όμως η αμερόληπτη διαχείριση μίας κατάστασης δεν σημαίνει και εξισωτική μεταχείριση των ατόμων. Αυτό που διαχωρίζει τους ανθρώπους είναι η ικανότητά τους να παράγουν μεγαλύτερη ωφέλεια για το κοινό καλό, αλλά και την ικανότητά τους να προσλαμβάνουν μεγαλύτερη ευχαρίστηση. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να προωθείται η λήψη αποφάσεων με βάση τον ωφελιμισμό του Godwin (Clark, 1977, σελ. 99-100). Από τα παραπάνω προκύπτει και ο ορισμός της δικαιοσύνης που είναι η αμερόληπτη αντιμετώπιση των ατόμων με βάση την ωφέλεια που παράγουν και την ωφέλεια που μπορούν να προσλάβουν (Godwin, 2015, σελ.102), ανεξάρτητα από συναισθηματικές σχέσεις (Lamb, 2006, σελ.139). Από τη θεωρία του για την αμεροληψία ανακύπτει η άποψή του για τις ανθρώπινες σχέσεις. Επισημαίνεται ότι το συναισθηματικό δέσιμο με συγκεκριμένα πρόσωπα δεν πρέπει να επηρεάζει την κρίση των ατόμων όσον αφορά τη δικαιοσύνη (Clark, 1977, σελ. 115).¹²

Ο Αντισθένης υποστηρίζει ότι η αρετή μπορεί να διδαχθεί και δεν χάνεται εφόσον αποκτηθεί (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 105, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.97). Επιπλέον θεωρείται επαρκής για να εξασφαλίσει την ευτυχία στον άνθρωπο και συνίσταται σε πράξεις (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 10-13, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.118). Η αρετή σε πρακτικό επίπεδο συνεπάγεται να πράττει κάποιος το καλό και το δίκαιο ενώ ο λόγος που δεν γίνεται να απολεσθεί είναι επειδή εφαρμόζεται διαρκώς εμπράκτως (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.119-120).

Σχετικά με τον τρόπο ζωής υπάρχει απόκλιση στο ζήτημα του καθήκοντος. Ο Godwin υποστηρίζει πως τα άτομα έχουν καθήκον να προσπαθούν μέσω των πράξεών τους να

---

¹¹ Ο Claeys (1984, σελ.95-96) υποστηρίζει ότι το άτομο και η κοινωνία στον Godwin δεν έχουν δικαιώματα παρά μόνο καθήκοντα.

¹² Ο ωφελιμισμός του Godwin αναγνωρίζεται από τον Lamb (2009β ,σελ.126) και τον Clark (1977, σελ.93).

ωφελούν το κοινωνικό σύνολο. Οποιαδήποτε έννοια καθήκοντος, πόσω μάλλον ένα καθήκον απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, είναι ξένο προς τον κυνικό τρόπο ζωής και θα θεωρούνταν περιοριστικό ως προς την ελευθερία και την αυτάρκεια. Αφενός ο δρων οφείλει να πράττει με συγκεκριμένο τρόπο, άρα δεν είναι απόλυτα ελεύθερος να επιλέγει τις πράξεις του, αφετέρου οι λαμβάνοντες την ωφέλεια χάνουν την αυτάρκειά τους, διότι η ευτυχία τους εξαρτάται από την βοήθεια των άλλων. Ωστόσο η φιλανθρωπία που θέτουν οι Κυνικοί ως στόχο αποβλέπει στη παροχή βοήθειας στους συνανθρώπους για να οδηγηθούν στην ευτυχία. Μη λαμβάνοντας στοιχεία υποχρέωσης, αλλά εκπληρώνοντας τον στόχο του καθήκοντος, η κυνική φιλανθρωπία βελτιώνει τη θεωρία του Godwin, καθώς απουσιάζει η εξωτερική επιβολή στο άτομο. Έτσι σε αυτήν την περίπτωση δεν προκύπτει ουσιαστική διαφορά στην πρακτική εφαρμογή των δύο θεωριών, διότι η επιθυμία του Godwin εκπληρώνεται χωρίς όμως να επιφέρει τον καταπιεστικό χαρακτήρα του καθήκοντος για τους Κυνικούς.¹³ Όσον αφορά το ζήτημα της αμεροληψίας, οι Κυνικοί θα ήταν μεροληπτικοί αντιμετωπίζοντας άλλους Κυνικούς ευνοϊκά. Ο Godwin στη θεωρία του προκρίνει την ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των ανθρώπων που θα προκαλούσαν μεγαλύτερη ωφέλεια στο σύνολο, έτσι και οι Κυνικοί θα ευνοούσαν τους ομοϊδεάτες τους ως ανθρώπους πιο ενάρετους που θα ενίσχυαν τη γενική ωφέλεια.

Απολαύσεις

Στην ιδεατή κοινωνία του Godwin σημαντικό ρόλο έχει ησχόλη, που αποτελείται από ένα συνδυασμό εξωτερικών και πνευματικών απολαύσεων. Οι Κυνικοί δεν θα επιτύγχαναν πλήρως την επιθυμία για εξωτερικές απολαύσεις, αλλά είναι πιθανό ότι θα επιτύγχαναν τις πνευματικές.

Ιδιαίτερη θέση στη θεωρία του Godwin έχουν οι απολαύσεις αναφέροντας ότι «*η απόλαυση είναι ένα απόλυτο αγαθό (pleasure therefore is to be termed an absolute good)*» (Godwin, 2015, σελ.317) και «*η πιο επιθυμητή κατάσταση του ανθρώπου είναι αυτή, όπου έχει πρόσβαση σε όλες τις πηγές ευχαρίστησης (the most desirable state of man is that in which he has access to all these sources of pleasure)*» (Godwin, 2015, σελ.11). Προχωρά σε μια διάκριση των απολαύσεων ανάμεσα σε πρωτεύουσες και δευτερεύουσες. Οι πρωτεύουσες αφορούν τα εξωτερικά ερεθίσματα ενώ οι δευτερεύουσες είναι πνευματικές απολαύσεις (Lamb, 2009β σελ.126). Οι δευτερες χαρακτηρίζονται πιο «*εξαιρετικές (exquisite)*» (Godwin, 2015, σελ.11) σε σχέση με τις πρώτες. Υπάρχει, συνεπώς, μια ιεράρχηση των απολαύσεων, θεωρώντας τις πνευματικές ανώτερες.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι Κυνικοί προωθούν την ζωή σύμφωνα με τη φύση. Αυτή συνεπάγεται την απόλυτη μείωση των αναγκών και άντληση απολαύσεων αποκλειστικά από τη φύση. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει πως ο Αντισθένης προτιμούσε να τρελαθεί παρά να νιώσει απόλαυση (*Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 3, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.110) και απέρριπτε τον ερωτικό πόθο και τις απολαύσεις, διότι λόγω αυτών το άτομο εξαρτάται από πράγματα τα οποία είναι πέραν από τις δυνάμεις του. Επίσης προασπίζει μια ευτυχία που προέρχεται από το εσωτερικό των ανθρώπων και σχετίζεται αποκλειστικά με τη βούληση τους, αποφεύγοντας τα πάθη, μια συνθήκη που επιτυγχάνεται

---

¹³ Διαφέρει η άποψη του Collings (2003, σελ.851-2), που αναφέρει ότι ο Godwin αποφεύγει μια θεωρία ηθικής με έντονη επιβολή.

μέσω του ασκητικού βίου (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.110). Βέβαια, οι ευπαρουσίαστες εταιρίες παρομοιάζονταν με θανατηφόρο μίγμα μελιού από τον Διογένη (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 61, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.336) γεγονός που δείχνει ότι αν και δεν μπορούσε να στερηθεί εντελώς τις ηδονές, προσπαθούσε να τις ελαχιστοποιήσει, ώστε να εξασφαλίσει την εσωτερική του ελευθερία (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.336).

Η προσέγγιση των Κυνικών για τις πνευματικές ενασχολήσεις είναι διφορούμενη. Από τη μία ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει πως «*παραιτούνται δὲ καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Γράμματα γοῦν μὴ μανθάνειν ἔφρασκεν ὁ Ἀντισθένης τοὺς σὺφρονας γενομένους, ἵνα μὴ διαστρέφοντο τοῖς ἄλλοτρίοις (οἱ Κυνικοὶ απορρίπτουν τις ἐγκύκλιες σπουδές. Ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει φρονιμάδα, ἔλεγε ὁ Ἀντισθένης, πρέπει να μὴ σπουδάζουν, για να μὴ διαφθείρονται ἀπὸ πράγματα ξένα)*» (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 103, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.142). Η απόρριψη των πνευματικών απολαύσεων οφείλεται στην απουσία αξίας τους για το παρόν (Desmond, 2008, σελ. 128). Από την άλλη ο Στοβαίος αναφέρει πως ο Αντισθένης αναγνωρίζει την αξία της παιδείας, αναφέροντας πως το πιο τιμητικό στεφάνι είναι αυτό που κατακτάται με αυτήν (*Ἐκλογαί* II 31,33, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.143) και πως η άσκηση της ψυχής με την παιδεία καθιστά τους ανθρώπους άξιους (Στοβαίος, *Ἐκλογαί* II 31,68, στο Σκουτερόπουλος 2006, σελ.143). Επίσης οι ίδιοι οι Κυνικοί είχαν παράγει πνευματικό έργο όπως μαρτυρά ο συγγραφικός κατάλογος του Αντισθένη (Σκουτερόπουλος 2006 σελ.142-143), η ύπαρξη μαρτυριών για συγγραφικά έργα του Διογένη (Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.277-278) και το γεγονός ότι ο Κράτης διακήρυττε τις απόψεις του μέσω έργων έμμετρου λόγου (Long, 1996, σελ.43). Λαμβάνοντας αυτά υπόψη και το γεγονός ότι υπήρξαν μαθητές φιλοσόφων, είναι δύσκολο να λεχθεί ότι εμπράκτως απέρριπταν τις πνευματικές αναζητήσεις.¹⁴

Σχετικά με τις πρωτεύουσες απολαύσεις ο Κυνικός θα είχε ελαχιστοποιήσει τις ανάγκες του άρα και τις απολαύσεις τους, έτσι σε μία κυνική κοινωνία οι απολαύσεις θα ήταν δευτερεύουσας σημασίας. Βέβαια οι επιθυμίες των ατόμων θα ήταν μειωμένες και στην κοινωνία του Godwin όπως θα παρουσιαστεί παρακάτω, ενώ οι εξωτερικές θεωρούνται κατώτερες από τις πνευματικές. Για τις τελευταίες δύο υποθέσεις μπορούν να γίνουν. Στην πρώτη, δεχόμενοι ότι οι Κυνικοί δεν θα καταπιάνονταν με πνευματικές ενασχολήσεις, θα οικοδομούνταν μία κοινωνία πεφωτισμένων ανθρώπων όπως επιθυμεί και ο Godwin, αλλά έχοντας πετύχει την ατομική τους ευδαιμονία η πνευματική αναζήτηση θα σταματούσε. Σε αυτήν την περίπτωση στην κοινωνία δεν θα υπήρχαν οι ανώτερες πνευματικές απολαύσεις που αναγνωρίζει ο Godwin, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνοταν η ιδανική συνθήκη. Στην δεύτερη περίπτωση, σύμφωνα με την οποία υιοθετείται η άποψη ότι οι Κυνικοί θα καταπιάνονταν με πνευματικά ζητήματα, η κυνική κοινωνία θα επιτύγχανε αυτό που ο Godwin οραματιζόταν για τις απολαύσεις των ατόμων.

---

¹⁴ Ο Branham (1996, σελ.82,88) τονίζει τον κεντρικό ρόλο της λογοτεχνίας στον Κυνισμό και σημειώνει ότι απορρίπτουν τη σύνθετη θεωρία εμμένοντας σε απλές αρχές.

Πόνος- άσκησις

Κεντρικό ρόλο στη φιλοσοφία των Κυνικών κατέχει η άσκησις. Όμως ο Godwin αναγνωρίζει την αποφυγή του πόνου ως σημαντικό στόχο. Η γεφύρωση της διάστασης αυτής γίνεται μέσω της ωφέλειας που παράγεται από την άσκησιν.

Ο Godwin εξετάζοντας τη φύση του καλού και του κακού (*good and evil*) αναφέρει πως το καλό είναι ένα γενικό όνομα που περιλαμβάνει την ευχαρίστηση και τα μέσα που οδηγούν σε αυτήν, ενώ το κακό είναι ο πόνος και τα μέσα που τον προκαλούν (Godwin, 2015, σελ.316). Όσον αφορά την αξία τους, η απόλαυση χαρακτηρίζεται ως το απόλυτο καλό ενώ το αντίστροφο ισχύει για τον πόνο. Ο πόνος σχετίζεται πάντα με το κακό και στόχος είναι να αποφεύγεται και να επιδιώκεται η απόλαυση (Godwin, 2015, σελ.156). Ωστόσο ο φιλόσοφος επισημαίνει ότι δεν υπάρχουν μόνο πράγματα που είναι αποκλειστικά θετικά, αλλά υπάρχουν και συνθήκες που είναι θετικές επειδή το καλό υπερκερνά το κακό. Ενώ υπάρχουν και πόνοι, που λόγω των αποτελεσμάτων τους είναι χρήσιμοι (Godwin, 2015, σελ.317).

Για τους Κυνικούς, όμως, ο πόνος έχει κεντρικό ρόλο στον τρόπο ζωής τους. Ίσως η πιο έντονη έκφανση της πρακτικής εφαρμογής του Κυνισμού είναι η άσκησις. «*Ἡδονὰς τὰς μετὰ τοὺς πόνους διωκτέον, ἀλλ' οὐχὶ τὰς πρὸ τῶν πόνων (Πρέπει κανείς να επιδιώκει τις απολαύσεις που έρχονται ύστερα από τους κόπους και όχι αυτές που έρχονται πριν από αυτούς)*» έλεγε ο Αντισθένης (Στοβαίος, *Άνθολόγιο* III 29,65, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.144). Η άσκησις είχε διττό χαρακτήρα, σωματικό και ψυχικό και απαιτούνται και τα δύο σκέλη, διότι η επιθυμητή κατάσταση αφορά τόσο το σώμα όσο και το πνεύμα. Μέσω της άσκήσεως θεωρούνταν πως γινόταν κτήμα η αρετή (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 70-71, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.381-382). Οι κοινωνικές συμβάσεις διαιώνίζονται στους ανθρώπους μέσω της κοινωνικοποίησης και απαιτείται πόνος και άσκησις για να αποκτηθεί η πραγματική φύση. Προκειμένου οι Κυνικοί να συνηθίσουν την πραγματική φυσική ζωή υπομένουν ασκητικές προκλήσεις που περιλαμβάνουν τόσο σωματικές όσο και ψυχολογικές δυσκολίες. Για τους Κυνικούς, επίσης, ο πόνος είναι το μέσο για να απολαύσει κάποιος την ευχαρίστηση και να τη μεγιστοποιήσει. Η χαρά μπορεί να υπάρξει μόνο σε συνδυασμό με τον πόνο (Desmond, 2008, σελ.153-9). Λεγόταν ότι ο Κυνισμός ήταν ένας σύντομος δρόμος για την αρετή, επειδή μέσω του λιτού βίου, το άτομο απαλλασσόταν από τις περιττές επιθυμίες, τους φόβους και τα πάθη (Long, 1996, σελ.38).

Ένας βασικός τρόπος για να μπορέσει να εξασφαλιστεί η ζωή σύμφωνα με την φύση για τους Κυνικούς είναι η άσκησις. Αντίθετα ο Godwin θέτει ως βασικό στόχο την επιδίωξη των απολαύσεων και την αποφυγή του πόνου και ακριβώς σε αυτό έγκειται η ευτυχία του ατόμου. Ωστόσο αναγνωρίζει ότι μπορεί να υπάρξουν αρνητικές συνθήκες, που να έχουν θετικά αποτελέσματα. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο θα εντασσόταν η κυνική άσκησις, ως μία συνθήκη που προκαλεί πόνο, αλλά έχει θετικά αποτελέσματα. Έτσι η άσκησις γίνεται αποδεκτή στην ιδανική κοινωνία του Godwin και δικαιολογείται μέσω της παραγωγής ωφέλειας.

Ιδιοκτησία.

Ο Godwin στην ιδεατή κοινωνία κρίνει απαραίτητη την παρουσία ιδιοκτησίας με στόχο την εξασφάλιση της άσκησης της ατομικής κρίσης. Οι Κυνικοί αν και στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας ο τρόπος ζωής τους θα εξασφάλιζε τη σφαίρα της ατομικής κρίσης.

Η αιτιολόγηση της αναγκαιότητας της ιδιοκτησίας βασίζεται στο δικαίωμα για ατομική κρίση (Godwin, 2015, σελ.642). Ένα από τα πιο σημαντικά δικαιώματα του ατόμου είναι το δικαίωμα στην προστασία από τους άλλους, όχι μόνο σε επίπεδο ασφάλειας ζωής και υλικών υπαρχόντων, αλλά και από την επιβολή στον τομέα της αντίληψης και στο δικαίωμα κατοχής μίας σφαίρας εντός της οποίας το άτομο να μπορεί να ασκεί την ατομική του κρίση ανεμπόδιστα (Godwin, 2015, σελ.631).

Ο Godwin, βέβαια, ασκεί έντονη κριτική στον θεσμό της ιδιοκτησίας. Οι επιπτώσεις του ισχύοντος τότε συστήματος ιδιοκτησίας είναι η αίσθηση εξάρτησης των φτωχών από τους πλούσιους, η ανισότητα που γεννάται και η επιθυμία για πολυτέλεια με σκοπό την υπεροχή έναντι των άλλων. Η αδικία αποτρέπει το άτομο από το να μπορεί να αναγνωρίσει την αρετή. Επιπλέον η καταπίεση, η απάτη και η δουλικότητα είναι παράγωγα του συστήματος ιδιοκτησίας και δεν επιτρέπουν την πνευματική και ηθική ανάπτυξη. Επιρροή ασκείται και στο κομμάτι της γνώσης, καθώς η συσσώρευση οδηγεί στην υποτίμηση του ανθρώπινου πνεύματος και οδηγεί τους πλούσιους στα λάθος κίνητρα. Στον αντίποδα, στο ιδεατό σύστημα του φιλοσόφου, λόγω των μειωμένων αναγκών, το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας στη βιομηχανία θα εξαφανιζόταν και τα άτομα θα είχαν έναν φειδωλό τρόπο διατροφής, θα ασκούσαν το σώμα τους και θα είχαν χρόνο για την αγαθοσύνη και πνευματικές ενασχολήσεις (Godwin, 2015, σελ.645-652).

Όπως προαναφέρθηκε το οικονομικό σύστημα της αναρχικής κοινωνίας θα απλοποιούνταν με αποτέλεσμα τον περιορισμό της συσσώρευσης και των επιπτώσεών της (Godwin, 2015, σελ.633-637). Προκειμένου να αποκτήσει κάποιος τα υπάρχοντα κάποιου άλλου ατόμου, επειδή θα του προσέφεραν μεγαλύτερη ευχαρίστηση, ο μόνος αποδεκτός τρόπος είναι η πειθώ και όχι η επιβολή (Godwin, 2015, σελ.643). Επιζητούμενη είναι μια εξισωτική αλλαγή, που θα προκαλέσει αλλαγές στις επιθυμίες των ατόμων, οι οποίες θα αναπροσανατολιστούν προς μια κατεύθυνση που θα τους προκαλεί μεγαλύτερη χαρά. Τα άτομα δεν θα αναζητούν την ευτυχία τους στις σπατάλες, αλλά θα είναι ικανοποιημένα από μια υγιή ζωή με όχι ακριβές απολαύσεις, ενώ η απόλυτη ευχαρίστηση θα προέρχεται από την προώθηση της γενικής ωφέλειας (Godwin, 2015, σελ.662-663). Αναγνωρίζει βέβαια ότι κάποια ήδη της βιομηχανίας, τα οποία δεν σχετίζονται με τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, συνεισφέρουν στην ευχαρίστηση των ανθρώπων και θα εξακολουθούν να υφίστανται στην ιδανική κοινωνία (Godwin, 2015, σελ.673).

Εφόσον η ιδιοκτησία στηρίζεται στην ατομική κρίση των ατόμων, η πνευματική εξέλιξη και η αλλαγή στις γνώμες τους, θα οδηγήσει την απόκτηση και τη χρησιμοποίηση της ιδιοκτησίας σε συμβατούς τρόπους με την αναρχική κοινωνία του και τον εξισωτικό διαχωρισμό της. Αυτό θα συμβεί, διότι όπως έχει υποδείξει ο Godwin η άνιση κατοχή ιδιοκτησίας είναι αιτία πολλών παθογενειών, ενώ αντίθετα η δίκαιη κατανομή θα προξενήσει

οφέλη, συνεπώς τα άτομα έχοντας την πνευματική ικανότητα να το αντιληφθούν θα επιλέξουν την εξισωτική λύση.¹⁵

Στην κυνική θεωρία γίνεται λόγος για κομμουνισμό και κυρίως απουσία ατομικής ιδιοκτησίας. Ο Κράτης επισήμαινε πως η ακημοσύνη είναι χαρακτηριστικό της ελευθερίας (Επιφάνιος, *Κατά αίρέσεων* III 2,9, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.505), για αυτό άλλωστε όταν πέταξε τα υπάρχοντά του είπε «*Κράτης Κράτητα ἐλευθεροῖ (ο Κράτης ελευθερώνει τον Κράτη)*» (Προκόπιος, *Ἐπιστολαὶ* XLV, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.499). Οι Κυνικοί απορρίπτοντας την ιδιοκτησία είναι αναμενόμενο να είναι ενάντιοι στην πολυτέλεια και τον πλουτισμό. Για τους Κυνικούς η ένδεια (*εὐτέλεια*) είναι η αρετή στην οποία στηρίζεται ο πραγματικός πλούτος, που όπως επισημαίνει ο Αντισθένης εξαρτάται από την πνευματική κατάσταση του ατόμου. Αντίθετα ο χρηματικός πλούτος είναι πηγή φόβου και δυστυχίας και η αγάπη για αυτόν οδηγεί τους ανθρώπους σε πολέμους και στη στεναχώρια (Navia, 1996, σελ.45). Η φιλαργυρία θεωρούνταν πηγή κάθε κακού από το Διογένη (Διογένης Λαέρτιος, *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή* VI 50, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.343), ενώ η φτώχεια αυτόματη βοήθεια στη φιλοσοφία, διότι είναι ένα είδος αρετής που το μαθαίνει κάποιος πάραυτα (Στοβαίος, *Ἀνθολόγιον* IV 32,11 και 32,19, στο Σκουτερόπουλος, 2006, σελ.341-342). Τα έθιμα και τα λεφτά (νόμος και νόμισμα) αποτελούν δύο κατεξοχήν χαρακτηριστικά που διαφθείρουν τη φύση. Προτάσσουν, λοιπόν, οι Κυνικοί έναν ασκητικό βίο, με όσα προσφέρονται στο παρόν από τη φύση (Desmond, 2008, σελ.98-105). Η ελευθερία έρχεται από την απόλαυση όσων υπάρχουν ήδη γύρω και αποκτώνται χωρίς κόπο, άρα χωρίς να καθιστούν το άτομο δέσμιο τους. Έτσι ο ασκητικός τρόπος ζωής (ἄσκησις) γίνεται κεντρική έννοια.

Μία βασική διαφορά ανάμεσα στους Κυνικούς και τον Godwin εντοπίζεται στην κατοχή ιδιοκτησίας. Για τον Godwin η ύπαρξη ατομικής ιδιοκτησίας είναι απαραίτητη, επειδή εξασφαλίζει στο άτομο την ανέγγιχτη σφαίρα στο πλαίσιο της οποίας μπορεί να ασκήσει την ατομική του κρίση. Αντιθέτως, βασικό ρόλο στη θεωρία των Κυνικών έχει η απουσία ιδιοκτησίας, διότι δημιουργεί περιορισμούς στην ελευθερία του ατόμου δημιουργώντας περιττές ανάγκες και δεσμεύσεις μακριά από τη φυσική ζωή. Βέβαια, ο ίδιος ο Godwin αναφέρει πως η ιδιοκτησία θα μοιραστεί με εξισωτικό τρόπο εξασφαλίζοντας τα απαραίτητα

---

¹⁵ Η ανάλυση του Godwin για την ιδιοκτησία είναι ένα επίμαχο ζήτημα με διαφορετικές αναγνώσεις.

O Claves (1984, σελ.100) αναγνωρίζει μία δίκαιη απαίτηση μιας άνισης ιδιοκτησίας.

O Pierson (2010, σελ.589-590) ισχυρίζεται ότι το δικαίωμα στην ατομική κρίση δεν οδηγεί αναγκαστικά στο δικαίωμα για ιδιοκτησία και ότι η συνολική θεωρία του Godwin για την ιδιοκτησία δεν χαρακτηρίζεται από συνοχή.

O Lamb (2009α, σελ.294) εντοπίζει μια αντίφαση μεταξύ της εξισωτικής διανομής της ιδιοκτησίας και της ωφελμιστικής της δικαιολόγησης.

O Kramnick (1972, σελ.120) επισημαίνει ότι η ανισότητα και η αδικία θα εξαφανιστούν στο σύστημα ιδιοκτησίας του Godwin.

για την επιβίωση των ατόμων. Αυτή η περιγραφή δεν απέχει πολύ από την αντίληψη των Κυνικών, παρόλα αυτά οι δύο απόψεις βρίσκονται σε αντίθεση μεταξύ τους.

Στην ιδανική κυνική κοινωνία ιδιοκτησία δεν θα μπορούσε να υπάρξει και κατ' επέκταση δεν θα μπορούσε σε πρώτη ανάγνωση να εξασφαλιστεί και το δικαίωμα της ατομικής κρίσης. Ωστόσο αυτό που μπορεί εξασφαλίζει την ατομική κρίση είναι ο ίδιος ο τρόπος ζωής των Κυνικών. Αυτό προκύπτει σε δύο επίπεδα. Αφενός στο επίπεδο των άλλων ατόμων, που όντας Κυνικοί δεν έχουν λόγο να ασκούν καταπίεση ή καταναγκασμό στους γύρω τους. Αφετέρου στο επίπεδο του ίδιου του ατόμου, καθώς θα βρίσκεται σε τέτοιο επίπεδο αυτάρκειας και ανεξαρτησίας από τους γύρω του που ακόμη και η επιβολή των άλλων δεν θα τον επηρεάζει. Όπως ο Διογένης ήταν δούλος αλλά θεωρούσε τον εαυτό του ελεύθερο, επειδή ήταν πνευματικά ελεύθερος, έτσι και ο οποιοσδήποτε Κυνικός μπορεί να είναι πνευματικά ελεύθερος ανεξάρτητα από οποιαδήποτε εξωτερική επιβολή, με αποτέλεσμα να μπορεί να ασκεί την ατομική του κρίση. Επιπλέον στην παρουσίαση της θεωρίας του Godwin για την ιδιοκτησία προκύπτει το ζήτημα του προσδιορισμού των αναγκών του ατόμου. Μέσω της κυνικής ανθρωπολογίας αυτό επιλύεται, διότι υποστηρίζεται η ελαχιστοποίηση των αναγκών. Προκύπτει, λοιπόν, πως παρά την απουσία ιδιοκτησίας στην κυνική κοινωνία θα εξασφαλιζόταν η προστασία της ιδιωτικής κρίσης, ενώ παράλληλα επιλύεται η δυσκολία που αντιμετωπίζει ο Godwin να δικαιολογήσει έναν θεσμό, τον οποίον κατακρίνει σφόδρα.

Συμπεράσματα

Από την παραπάνω διερεύνηση προκύπτει ότι η κυνική ανθρωπολογία θα μπορούσε να οικοδομήσει την αναρχική κοινωνία του Godwin. Αυτό θα επιτυγχανόταν επειδή αφενός οι θεσμοί στους οποίους ο Godwin ασκεί κριτική δεν θα δημιουργούνταν σε μία κυνική κοινωνία αφετέρου επειδή οι αρχές και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της αναρχικής κοινωνίας του Godwin θα εκπληρώνονταν από την κυνική ανθρωπολογία. Σε μερικές περιπτώσεις τα χαρακτηριστικά δεν θα πραγματοποιούνταν ακριβώς, αυτό έχει ως αποτέλεσμα είτε να υπάρχει βελτίωση της θεωρίας του Godwin είτε να μην επιτυγχάνεται πλήρως ένας στόχος, χωρίς όμως να επηρεάζει την ουσία της αναρχικής κοινωνίας.

Αυτό που επιτυγχάνεται σε αυτή την εργασία είναι η συστηματική σύνδεση του Κυνισμού με τον αναρχισμό και συγκεκριμένα το κομμάτι του ατομικιστικού αναρχισμού του Godwin. Η συσχέτιση των δύο θεωριών εντοπίζεται στην έμφαση που δίνεται στην ελευθερία του ατόμου. Η σύνδεση μεταξύ Κυνισμού και αναρχισμού παρατηρείται στη βιβλιογραφία ¹⁶ αλλά δεν υπάρχει τόσο συστηματική και εξειδικευμένη αναφορά σε αυτή τη σχέση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρουσιάζεται μία λεπτομερής σύγκριση των επιμέρους στοιχείων του Κυνισμού με τη θεωρία του Godwin. Επιπλέον στο πλαίσιο της ελληνικής βιβλιογραφίας είναι σημαντικό ότι προσφέρεται μία επισκόπηση της πολιτικοκοινωνικής θεωρίας του Godwin εμπλουτίζοντας έτσι τις πηγές για την αναρχική θεωρία. Όσον αφορά τον Κυνισμό κρίνεται σημαντικό ότι παρουσιάζεται στα ελληνικά μία διερεύνηση της κυνικής θεωρίας και συγκεκριμένα των πτυχών της που αφορούν το πολιτικό πεδίο και την ιδεατή κοινωνία.

Επιπλέον μέσω της σύγκρισης αυτής παρουσιάζεται και επιβεβαιώνεται η διάκριση που παρατηρείται μεταξύ της αρχαίας και νεότερης πολιτικής σκέψης στο πεδίο των θεσμών. Την έμφαση, δηλαδή, που δίνουν οι αρχαίοι φιλόσοφοι στην ατομική ηθική ψυχολογία, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τους θεσμούς, τους οποίους θεωρούν αποτέλεσμά της σε αντίθεση με τους νεωτερικούς που δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στους θεσμούς, τους οποίους θεωρούν τη βάση για την ατομική και κοινωνική ευημερία. Αυτό επιβεβαιώνεται, καθώς μέσα από την ανάλυση αναδύεται το γεγονός ότι για τους Κυνικούς η ιδεατή κατάσταση του ατόμου επιτυγχάνεται μέσω της πλήρους απουσίας των θεσμών, ενώ στην περίπτωση του Godwin επιτυγχάνεται με την εργαλειακή χρήση τους. Η διαφορά αυτή Κυνικών και Godwin είναι μία διάσταση που οδηγεί στη βελτίωση της θεωρίας του Άγγλου φιλοσόφου καθιστώντας τα άτομα περισσότερο ελεύθερα και απλοποιώντας ακόμη περισσότερο το πολιτικό και οικονομικό πεδίο. Η επιχειρηματολογία δείχνοντας ότι ο Κυνισμός μπορεί να λειτουργήσει ως ανθρωπολογική προϋπόθεση του αναρχισμού προσφέρει ένα ακόμη θεωρητικό εργαλείο στην αναζήτηση των τρόπων και των μέσων θεμελίωσης μιας αναρχικής κοινωνίας.

---

¹⁶ Βλ. (Desmond, 2008, σελ.184) και (Navia 1996 σελ.5)

Βιβλιογραφία

- Branham, R.B. (1996) Defacing the Currency: Diogenes' Rhetoric and the *Invention of Cynicism*, in Branham, R.B. and Goulet-Caze, M.O. (ed.) *The Cynics: The Cynic Movement in Antiquity and Its Legacy*. Berkeley: University of California Press, pp.81-104.
- Claeys, G. (1984) The Effects of Property on Godwin's Theory of Justice. *Journal of the History of Philosophy*, Vol. 22, No.1, pp.81-101.
- Clark, J.P. (1977) *The Philosophical Anarchism of William Godwin*. Princeton: Princeton University Press.
- Collings, D. (2003) The Romance of the Impossible: William Godwin in the Empty Place of Reason. *ELH*, Vol.70, No.3, pp.847-874.
- Desmod, W.D (2006) *The Greek Praise of Poverty: Origins of Ancient Cynicism*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Desmond, W. (2008). *Cynics*. Stocksfield: Acumen Publishing.
- Dockstader, J. (2018) Cynic Cosmopolitanism. *European Journal of Political Theory*. Vol.0, No.0, pp.1-18.
- Garret, R. (1971) Anarchism or Political Democracy: The Case of William Godwin. *Social Theory and Practice*, Vol. 1, No. 3, pp. 111-120.
- Godwin, W. (2015) *Enquiry Concerning Political Justice and its Influence on Morals and Happiness*. London: Penguin Classics.
- Helmer, E. (2014) Les cyniques: une Economie de la Frugalité. *Revue de philosophie économique*. Vol.15, No.2, pp.3-33.
- Kramnick, I. (1972) On Anarchism and the Real World: William Godwin and Radical England. *American Political Science Association*, Vol.66, No.1 pp.114-128.
- Kropotkin, P. (1995) 'Anarchism', from The Encyclopaedia Britannica. In M. Shatz (Ed.), *Kropotkin: 'The Conquest of Bread' and Other Writings* (Cambridge Texts in the History of Political Thought, pp. 233-247). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lamb, R. (2006) The Foundations of Godwinian Impartiality. *Utilitas*, Vol.18, No.2, pp.134-153.
- Lamb, R. (2009) For and Against Ownership: William Godwin's Theory of Property. *The Review of Politics*, Vol.71, pp.275-302.
- Lamb, R. (2009) Was William Godwin a Utilitarian? *Journal of the History of Ideas*, Vol.70, No.1, pp.119-141.
- Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H. S., & McKenzie, R. (1940). «τῦφος» στο *A Greek-English lexicon*. Oxford: Clarendon Press. Ανακτήθηκε από:

https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aalpha%3Aletter%3D*t%3Aentry+group%3D80%3Aentry%3Dtu%3Dfos (τελευταία πρόσβαση 29/09/20)

Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H. S., & McKenzie, R. (1940). «τύφος» στο *A Greek-English lexicon*. Oxford: Clarendon Press. Ανακτήθηκε από:

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Dtufo%2Fwhttps://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Dtufo%2Fw> (τελευταία πρόσβαση 29/09/20)

Long, A.A. (1996) The Socratic Tradition: Diogenes, Crates, and Hellenistic Ethics, in Branham, R.B. and Goulet-Caze, M.O. (ed.) *The Cynics: The Cynic Movement in Antiquity and Its Legacy*. Berkeley: University of California Press, pp.28-46.

Moles, J. (1995) The Cynics and politics. In A. Laks & M. Schofield (Eds.), *Justice and Generosity: Studies in Hellenistic Social and Political Philosophy - Proceedings of the Sixth Symposium Hellenisticum* (pp. 129-158). Cambridge: Cambridge University Press.

Navia, L.E. (1996) *Classical Cynicism: A Critical Study*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Scrivener, M.H. (1978) Godwin's Philosophy: A Revaluation. *Journal of the History of Ideas*, Vol.39, No.4, pp.615-626

Schutjser, D. (2017) Cynicism as a way of life: From the Classical Cynic to a New Cynicism. *Akropolis: Journal of Hellenic Studies*, Vol. 1, pp. 33-54.

Σκουτερόπουλος, Ν.Μ (2006) *Οι Αρχαίοι Κυνικοί. Αποσπάσματα και μαρτυρίες*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.

Τσίπρας, Κ. (2018) *Τέσσερις Λόγοι του Δίωνα Χρυσόστομου περί Διογένη του Κυνικού*. (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από:
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/45050#page/1/mode/2up>

Paone, C. (2018) Diogenes the Cynic on Law and World Citizenship. *Polis, The Journal for Ancient Greek Political Thought*, Vol.35, pp.478-498.

Pierson, C. (2010) The Reluctant Pirate: Godwin, Justice and Property. *Journal of the History of the Ideas*, Vol.71, No.4, pp.569-591.

Rich, N.M. (1956) The Cynic Conception of Aytarkeia. *Nemosyne*, Fourth Series, Vol.9, No.1, pp.23-29.

Ritter, A. (1975) Godwin, Proudhon and the Anarchist Justification of Punishment. *Political Theory*, Vol. 3, No. 1, pp. 69-87.